

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію О. С. Мельничук «Міська правова система в Україні: загальнотеоретичне дослідження», представлену на здобуття ученого ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність означеної теми дослідження О. С. Мельничук зумовлюється низкою обставин. Але головною з них є абсолютно нагальна необхідність децентралізації державної влади в Україні у напрямку істотного розширення повноважень, збільшення обсягу фінансових ресурсів, а також підвищення відповідальності за виконання своїх завдань органів місцевого самоврядування. Як відомо, нині відбувається законотворче забезпечення цієї необхідності за посередництва проектування і внесення відповідних змін до Конституції України. І вже одного цього було би достатньо задля визнання дисертаційного дослідження О. С. Мельничук неабияк актуальним. Тому вже відразу хотілось би навести один із загальних висновків здобувачки: «Центр-периферійна методологія виявляє свою ефективність при побудові програми децентралізації державної влади. Перенесення акцентів з регіонів на анклав, які з соціально-економічної точки зору є реальними носіями центр-периферійних відносин, є шляхом, який дозволить значно посилити статус міста в українському праві та в державному просторі, сформувати таку матрицю взаємин між державою та локальними територіями, яка надасть можливість побудувати взаємовигідні умови фінансового, політичного та юридичного характеру. Саме українські міста сьогодні мають бути визнані рушіями децентралізації адже без належного правового

супроводу урбанізаційних процесів децентралізація Української держави виявиться нездійсненим проектом»(с. 327).

З огляду на висновки і результати цього дослідження можна стверджувати, що перед нами – чергове переконливе свідчення того що нові наукові положення найбільш перспективно формуються «на стику» декількох наук: адже дисертація О. С. Мельничук базується на досягненнях не тільки сучасної загальної теорії права, але й враховує висновки урбаністики (урбанології), політології, соціології, економіки, філософії, культурології.

Мабуть, найбільшим здобутком цього дослідження є те, що у ньому вибудовано цикл нових (або принаймні помітно оновлених) правових понять, які у своїй сукупності прокладають, можна сказати, новітній проблемно-тематичний напрямок у загальнотеоретичних розвідках сучасного вітчизняного праводержавознавства. До таких понять слід віднести, зокрема: урбаністичний підхід в юриспруденції, міське (урбаністичне) право, інститути міського права, міська правова система, підсистеми міської правової системи, правова система міста, правовий образ міста, міський правовий простір, міські правові відносини, права городян, городянство.

«Набір» наведених понять (хоча інтерпретація деяких із них здобувачкою може сприйматися й як дискусійна), як видається, досить яскраво втілює новаційний характер згаданого дисертаційного дослідження.

Окремо варто звернути увагу на те, що в дисертації О. С. Мельничук інтенсивно культивується поняття «правовий простір» (у значенні аж ніяк не тотожному тому, яке мається на увазі, коли йдеться про дію нормативно-правових актів у просторі). У зв'язку з цим дозволю собі нагадати, що і мені нещодавно довелося висловити деякі загальнотеоретичні міркування щодо можливої (хоча й мабуть,

небеззаперечної) інтерпретації означеного поняття, оскільки його обговоренню – щоправда, у філософсько-правовому аспекті – присвячується у цьому місяці наукова конференція на юридичному факультеті Тернопільського національного економічного університету (див.: «Юридичний вісник України», 2016, № 12, с. 15).

Переважна більшість положень і висновків згаданого дослідження, в яких здобувачка вбачає, так чи інакше, елементи наукової новизни, не викликають сумнівів з точки зору саме такої їх оцінки. Ці положення досить чітко, докладно й аргументовано викладені як у Вступі до дисертації, так й у її загальних висновках. Тому відтворювати, переказувати їх тут, гадаю, немає потреби.

Що ж торкається **обґрунтованості** таких положень і висновків, то вона забезпечена застосуванням загалом адекватної методології дослідження, до складу якої увійшли, зокрема, різноманітні дослідницькі підходи та методи (у тому числі й новітні); використанням великого обсягу спеціальної наукової літератури (у тому числі зарубіжної), актів міжнародного права та національного законодавства за темою дисертації; статутів низки вітчизняних органів міського самоврядування та інших їхніх рішень, актів Конституційного Суду України та інших судових органів.

Безсумнівною видається і **практична значимість** цього дослідження – принаймні для удосконалення законодавства про місцеве самоврядування, статутів українських міст (принагідно зауважу, що Львівська міська рада нещодавно оголосила у газеті «Високий Замок» про свій намір удосконалити Статут територіальної громади міста Львова), а також для навчання в юридичних ВНЗ.

Загалом же, виходячи з щойно викладеного, можна зробити попередній висновок про те, що дослідження О. С. Мельничук відповідає тим вимогам, які висуваються в Україні до докторських дисертацій.

Вона слушно зауважує, що «ідея міського права у сучасній юриспруденції перебуває лише на стадії утвердження і визнання» (с. 41). І ось дисертація здобувачки видається вагомим внеском у цьому напрямку.

Втім, як і будь-яка новаторська наукова робота, дисертація О. С. Мельничук містить і такі положення, міркування, ідеї, які спонукають до наукової дискусії. До них належать, як на мене, принаймні такі:

1. Авторка цілком слушно відштовхується від факту плюралістичності правових систем (а відповідно – і плюралізму праворозуміння), який є беззаперечним. Однак при цьому вона не завжди застерігає, задекларує, саме які різновиди загального праворозуміння або які різновиди змістовної інтерпретації критеріїв «правовості» («юридичності») тих або інших явищ підтримуються нею. Чи не тому в її роботі можна спостерігати одночасне використання і легістсько-позитивістського, і соціолого-позитивістського (зокрема інституціоналістського) варіантів інтерпретації терміно-понять «право», «правова» тощо. А це в ряді випадків (причому за умови, що слова «правовий» та «юридичний» вживаються нею, судячи з тексту дисертації, зазвичай як синоніми) дає підставу дорікнути здобувачці у тому, що вона подекуди припускається певної еkleктичності у висвітленні питань, пов'язаних із праворозумінням.

2. На мій погляд, у дисертації не зовсім адекватно охарактеризовано об'єкт дослідження та його предмет. А саме: міська правова система (як більш широке поняття – як система усіх правових явищ і процесів) виступає у цьому дослідженні не його предметом (пропри твердження здобувачки), а його об'єктом. А ось міське право як менш об'ємний (порівняно зі згаданим явищем) феномен є не об'єктом цього дослідження, а його предметом.

3. Відштовхуючись від так званої ціннісно-нормативної парадигми праворозуміння (професор Ю. М. Оборотов), авторка послідовно, неодноразово акцентує положення про те, що явище, яке нею відображається терміно-поняттям «міське право», є незалежним від держави, автономним по відношенню до національного (національно-державного), а також міжнародного права (якщо це явище розуміти, як зазначається у дисертації, в широкому значенні). Водночас, характеризуючи співвідношення між державним муніципальним правом, з одного боку, та зазначеним міським правом, з іншого боку, вона цілком слушно констатує, що муніципальне право створює базовий юридичний фундамент міської правотворчості, міського права. Іншими словами, «устами» держави визначається компетенція міських рад, на підставі і в рамках якої вони створюють відповідне міське право у його власному розумінні. То як же можна стверджувати, що міське право не залежить від держави? Видається, що це, м'яко кажучи, перебільшення.

Крім того, саме держава остаточно, «заключно» забезпечує здійсненність тих загальних правил, норм, які встановлюють органи місцевого самоврядування в містах: адже саме державні суди є тією «резолютивною» інстанцією, в якій можна оскаржувати ті чи інші юридичні акти прийняті міською радою. Отже, з огляду на можливий судовий захист навряд чи можна заперечувати очевидний прямий зв'язок між міським правом (у розумінні здобувачки) і волевиявленнями держави, певних її органів. Зрештою, йдеться ні про що інше, як про попереднє санкціонування державою тих формально-обов'язкових правил, які встановлюватимуться міськими радами.

І нарешті, додаткового обґрунтування заслуговувало би те, чому у складі джерел міського права не згадані нормативно-правові акти обласних державних адміністрацій, їх підрозділів, які також діють на території відповідного міста.

4. Висвітлюючи питання про міську правову свідомість (правосвідомість городян), здобувачка уявляє відповідне явище як цілісне, однорідне, односмісловне. Однак будь-яка міська громада (як, до речі, і вся спільнота країни) є соціально неоднорідною (с. 33-34), а тому і правова свідомість різних частин, прошарків, «ділянок» міського населення не буває уніфікованою, одноваріантною. І щоб робити змістовний висновок про вплив міської правосвідомості на формування та розвиток міського права, міської правової системи (про що декларує авторка), не можна було уникнути конкретно-соціологічних досліджень такої правосвідомості (хоча б у м. Одесі). Однак у дисертації відсутня інформація про такі дослідження.

5. Дещо перебільшеною видається характеристика специфіки «правових образів» (а отже, і міських правових систем) таких міст, як Львів і Одеса.

Щодо особливостей етнонаціонального складу місцян Одеси, то наявність таких особливостей можна констатувати і в низці інших міст України (наприклад, в Ужгороді). Що ж торкається особливостей образу міста Львова, то наявність у ньому численних пам'яток історії, культури та архітектури притаманна також і низці інших яскравих міст України (скажімо Чернівцям).

Крім цього якщо характеризувати зазначену особливість міста Львова, то мені – як понад півстолітньому мешканцю цього міста – хотілося б звернути увагу на таке.

Львів (як і багато інших міст України) відповідною постановою Кабінету Міністрів України занесено до Списку історичних населених місць України. Для таких міст необхідним є існування належно затвердженого історичного ареалу задля посилення охорони об'єктів культурної спадщини та обмеження господарської діяльності на його території. Проте такого документа у Львові й досі не існує. А зважаючи

на те, що умови забудови, будь-які містобудівельні зміни, реконструкції та реставрації на території історичного ареалу (відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини») необхідно обов'язково погоджувати з Міністерством культури України, то відсутність належно затвердженого історичного ареалу відкриває можливість для зловживань забудовників, Львівської міської ради, Державної архітектурно-будівельної інспекції України та інших органів, які видають дозволи на проведення будівництва, що незаконно здійснюється на території об'єкта, включеного до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Львів – Ансамбль історичного центру Львова» та на інших об'єктах культурної спадщини. Численні факти недбалого ставлення органів місцевого самоврядування у місті Львові до долі культурної спадщини підтверджуються, зокрема, тим, що зараз у Львові відкрито понад тридцять кримінальних проваджень щодо руйнування, знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини.

Ще однією дуже важливою проблемою Львова є відсутність історико-архітектурного опорного плану, який має бути невід'ємним додатком до генерального плану міста. Це не тільки породжує обґрунтовані сумніви щодо законності Генерального плану м. Львова, а й створює реальні ризики знищення культурної спадщини.

Більше того, розпорядженням Голови Львівської обласної державної адміністрації від 5 травня 2015 року – на підставі неодноразових звернень Львівської міської ради – було ліквідовано Державний історико-архітектурний заповідник у місті Львові, який створений на території об'єкту всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Зважаючи на те, що на цей час правовий статус об'єктів всесвітньої спадщини, внесених до Списку ЮНЕСКО, не регламентовано, то існування такого заповідника було чи не єдиною можливістю здійснювати збереження об'єктів культурної спадщини в межах

правового поля України. Зараз згадане розпорядження оскаржується громадськими активістами м. Львова у суді.

Незадовільна оцінка діяльності Львівської міської ради щодо збереження культурної спадщини міста знайшла своє відображення, зокрема, в тому, що на 37-ій сесії ЮНЕСКО (2013 р.) владу України і міста Львова було попереджено про можливість виключення культурної спадщини міста зі Списку ЮНЕСКО, а на 39-ій сесії ЮНЕСКО (2015 р.) було прийнято рішення, в якому чітко описані проблеми міста у цих питаннях.

Тому й у дисертації О. С. Мельничук, так би мовити, історико-культурну ситуацію у правовому житті м. Львова було б доречним схарактеризувати більш виважено, більш реалістично.

Втім, усі наведені вище мої міркування та зауваження мають здебільшого дискусійний характер і спрямовані на подальше обговорення тих питань, які охоплюються темою дослідження О. С. Мельничук.

Дисертація О. С. Мельничук цілком відповідає паспорту наукової спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

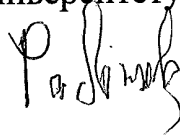
Основні положення і висновки дисертації з достатньою повнотою відображені у чотирьох монографіях (дві з яких є індивідуальними та дві – колективними), двадцять одній статті у наукових фахових виданнях (п'ять з яких – у зарубіжних періодичних наукових виданнях), а також у двадцяти семи інших публікаціях.

Автореферат дисертації відповідає її змісту.

З огляду на все викладене є всі підстави резюмувати, що дослідження Мельничук Ольги Степанівни на тему «Міська правова система в Україні: загальнотеоретичне дослідження» цілком відповідає вимогам, які ставляться в Україні до докторських дисертацій, а його

авторка заслугоує на присудження їй ученого ступеня доктора юридичних наук.

Офіційний опонент – доктор юридичних наук,
професор кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету
імені Івана І. Франка

П. Рабінович

13 квітня 2016 року

Підпис професора П. М. Рабіновича засвідчую

Вчений секретар

Львівського національного університету

імені Івана Франка

доц. Грабовецька О.С.